

بازی های محلی تهران در کشور های همسایه

مهرشاد کاظمی
تهران پژوه

به تازگی تحقیق هایی را در زمینه بازی های بومی - محلی تهران شروع کرده ام. جالب اینجاست که بازی مثل غذا و بسیاری از فرهنگ های دیگر از جایی به جایی دیگر در حال گسترش است؛ مثلا شاید از «لی لی» به عنوان یکی از بازی های تهران نام برده شود، اما این بازی در کل کشور و حتی کشورهای همسایه، مانند ترکیه هم رواج دارد و دلیلش هم جابه جایی فرهنگ هاست. این جابه جایی ها حتی در محل اجرا هم تأثیر گذار بوده؛ به گونه ای که شمال پایتخت و به ویژه شمیرانات با توجه به نزدیکی اش به شهر های شمالی و به خصوص مازندران، بازی های آن دوران را دارند که برای نمونه می توان به هفت سنگ، سه سنگ و سه گل و... اشاره کرد.

ورود بازی های جدید با مهاجران

داریوش شهبازی
تاریخ پژوه و تهران شناس

اکثر آدم ها حداقل یک تا ۲ بازی بومی و محلی در کودکی انجام داده اند. جمعیت تهران اوایل حکومت آغامحمدخان ۶ تا ۷ هزار نفر و در دوره ناصری ۱۵۰ هزار نفر بود. پس از آن هم اگر جمعیت افزایش پیدا کرد، دلیلش مهاجرت مردمی بوده که با خود آداب و رسوم شان را به تهران آوردند. بازی ها هم جزو این موارد به شمار می آیند که هر قومی با ورود شان به پایتخت آنها را در محل سکونت شان اشاعه دادند. به عنوان نمونه، با ورود ساکنان استان مرکزی به شهر ک صاحب الزمان (ع) منطقه ۱۸ شاهد رونق بازی هایی مانند حمام کمرک، کمر بند بازی، خروس گیران، دست به چانه و... هستیم و در محدوده ای مانند سنگلج که افشاری ها حضور داشتند بازی هایی مانند توپ و کال گل کرد. اما اطلاعات اینکه این بازی ها خاص کدام منطقه و محدوده بوده در کتاب های تاریخی و دانشنامه ها چندان زیاد نیست.

کی یار کیه؟

شبیه یار گیری در بازی های تهران با نام «من، من، تو، تو» نامگذاری می شود. در این بازی ها که تعدادشان به بیش از ۵ مورد می رسد، ۲ استاد بازی شروع به یار گیری می کنند. یکی از ۲ استاد می گوید: «من، من» استاد دیگر می گوید: «تو، تو» دوباره استاد اول می گوید: «کشیدم» استاد دیگر در جوابش می گوید: «کی را؟» در اینجا استاد اول نام کسی را که انتخاب کرده می گوید. به این ترتیب ۲ استاد یار ان خود را انتخاب می کنند.

نوبت بازی؟ کی اوله؟

تعیین نوبت در بازی های بومی محلی تهران به ۳ شبیه بر تاپ توپ و استفاده از اصطلاحاتی مانند: «گاو، گوساله و فینگلی» و «هاپ هاپ، شاپ شاپ» بوده است. در نوع اول توپ به طرف میدان بازی پرتاب می شد و هر کسی آن را می گرفت شروع بازی را در اختیار داشت. در نوع گاو، گوساله و فینگلی استاد از ۳ قطعه سنگ استفاده می کرد و شعری می خواند و در هاپ هاپ ۲ نفر مقابل هم ایستاده و قدم به قدم به هم نزدیک می شدند تا به هم برسند.

بازی های فراموش شده؛ زیر خاکی های ارزشمند

ابزار بازی های بومی - محلی تهران ساده بود و از ملموس ترین و پیشی یافته ترین امکانات استفاده می شد؛ مثلا در طالب آباد شهری برای بازی «بابمیک» از توپ کوچک و در مرکز تهران برای بازی هل و کلاب، از کاسه هل و کلاب استفاده می شد.

منطقه یک شمیران

نوع بازی ها:

- تبله بازی
- هفت سنگ
- الک دولک
- یکگل دوقل

• توپاره

• توک تکک

محل بازی ها:

- باغ ها و زمین های پهناور
- روستاهای کشار و سنگان

انواع بازی ها

بازی ها به ۱۳ دسته ورزشی، نمایشی و سرگرمی تقسیم می شوند. بازی های نمایشی بدون استفاده از بازیگران حرفه ای در جشن ها و اعیاد و سرگرمی اجرایی و در نوع سرگرمی، جنبه های سرگرم کننده بر فعالیت های بدنی و نمایشی ارجحیت دارد و بازی های ورزشی نیازمند تحرک بدنی است.

تنوع بازی ها در تهران

سرگرمی
۹۵

نمایشی
۱۰

ورزشی
۱

فضای بیرون یا داخل؟

محل بازی های بومی در فضای بسته یا باز بود. بازی های پرتحرک و یزه مردان در فضای باز مانند باغ ها، کوچه ها و میدان ها برگزار می شد و اکثر بازی های داخل فضای بسته هم مختص بانوان و دختران بود و کم تحرک محسوب می شدند. البته شرایط آب و هوایی هم در تعیین فضای بازی بی تأثیر نبود.

فضای باز

۸۵

فضای بسته

۲۵

منطقه ۲۰ شهر ری

نوع بازی ها:

- پنج دوک
- پنجره
- باقالی به چند من

محل بازی ها:

- حسن کمال
- چه رنگ چه رنگ
- داغ وال
- ریگ بازی

• باغ ها و کشتزارها و میدان های محله

- سه پایه (حلو چهارسو)
- گردوبازی
- شلاق بازی

دماوند

نوع بازی ها:

- میخ طولبه
- محل بازی ها:**
- کوچه ها و معابر اصلی

منطقه ۵ محله کن

نوع بازی ها:

- توراه (الک دولک)
- باغ ها و میدان های اصلی محله
- گردوبازی
- کمر بند بازی

منطقه ۱۸ یافت آباد تا شادآباد

نوع بازی ها:

- زو
- کلاه بران
- کوشک و کوشک ملاقی
- اتلما قویش
- بازی قلاغه و تر که بازی
- آد قودیدی
- توپ آقاچی و چاتارام
- قیش بازی
- لنگی اختر
- کوشک کمرک
- تاقی پیل گردله

محل بازی ها:

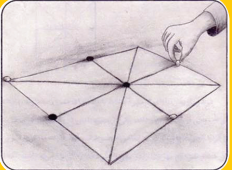
- کوچه ها و معابر محله ها

زمان بازی ها؟

بیشترین زمان بازی های بومی محلی برای بزرگسالان در وقت فراغت و کودکان در ساعت های نخستین روز بود، اما برخی بازی ها هم روز خاصی داشتند. به عنوان مثال، بازی بادپیچ (تاپ بازی) بیشتر نوروز، چهارشنبه سوری و سیزده بدر انجام می شد یا زمان بازی «بره غزی» در منطقه بومی ده اتار وردیچ شنبه ها و بازی ای مانند چشمک، شب ها بین نوجوانان و بزرگسالان در تهران متداول بود.

بازی ها در مهمانی ها

دورهمی های بانوان به بهانه هایی مانند مهمانی و عروسی عاملی برای انجام بازی بود؛ به گونه ای که در شهری بازی خاله ورو (خاله مومو) را داشتند و گروهی بازی می کردند یا بازی ای مانند «ای توبه باغ رفته بودی» در محدوده جنوب تهران در دورهمی ها وجود داشت. خاله غریبال (خاله دیگر همسر)، آجی نسا، یاسمن و نسترن از دیگر بازی های بومی تهران بود که توسط بانوان به شکل نمایشی اجرا می شد.

خانم ها یا آقایان؟

در بسیاری از بازی های بومی - محلی تأکید روی جنسیت نمی شد و تقریبا سهم دختران و زنان با مردان و پسران برابر بود، اما پرداختن به برخی بازی ها هم در توان بانوان نبود؛ به عنوان مثال، بسازی میخ طولبه برای بانوان امکان پذیر نبود.

بازی خاص دختران و زنان
۱۱

بازی خاص آقایان و پسران
۳۸

بازی مشترک بین آقایان و بانوان
۴۲

تفاوت بازی های شمال و جنوب پایتخت

محمدرسول کلهر

محقق بازی های بومی - محلی

بیش از ۲ هزار و ۵۰۰ هبازی در کشور وجود دارد که به شکل رسمی و غیر رسمی ثبت شده است. در این میان بازی هایی مانند قایم باشک و هفت سنگ با توجه به موقعیت مکانی تنوع دارند؛ به عنوان مثال ۴۰ نمونه هفت سنگ هست که حتی در محله های مختلف تهران شیوه اجرایش تفاوت دارد. همچنین از نظر نوع بازی ها، در محدوده کوهستانی و شمال تهران بازی هایی با سنگ بیشتر دیده می شود، اما در محدوده جنوبی تهران با توجه به وسعت زمین و سطح صاف، بازی های بدنی و استفاده از چوب، خاک و... بیشتر است. البته برخی از بازی ها در حال فراموشی هستند؛ در حالی که از بازی به عنوان زیر خاکی های ارزشمند نام برده می شود؛ حتی تعدادی از مسابقاتی که گاه در سطح بین المللی دیده می شوند، از دل بازی های بومی - محلی برخاسته اند؛ به عنوان مثال، چوگان نوعی بازی بود که این روزها رسمیت یافته است و در بسیاری از کشورها هم دنبال می شود یا مثلا کشتی از یک بازی گرفته شده است.

بازی؛ عاملی برای رفع کدورت ها

مر تضی رضوانفر

پژوهشگر و نویسنده کتاب بازی های بومی - محلی

در دوره ای که تحولات پرشتاب جهانی مانند جهانی سازی، شهرنشینی و تأثیرات رسانه ای منجر به شبیه شدن رفتارها و سبک زندگی، نابودی تنوع های فرهنگی و حتی گرایش به تجاری کردن فرهنگ در میان اقوام و گروه های اجتماعی شده است، همیشه آیین هایی وجود دارند که فکر می کنیم باید آنها را برای فرزندانمان حفظ کنیم تا باعث ایجاد حس تعلق شوند. بازی ها و ورزش های سنتی هم از جمله این رفتارهای بشری است که قابلیت زیادی برای ایجاد ارتباط و گفت و گو داشته و دارند و در بسیاری اوقات وسیله ای برای رفع کدورت ها یا ایجاد تعامل بین افراد و جوامع هستند؛ بنابراین نیاز به حفظ این میراث ناملموس فرهنگی وجود دارد؛ هر چند بازی ها مانند بسیاری از عناصر فرهنگی دایم در حال حرکت و انتشار در میان اقوام و دیگر گروه های اجتماعی هستند؛ به همین دلیل هم اختصاص و انحصار هر بازی به یک قوم، یا منطقه و حتی یک کشور امکان پذیر نیست و دیده می شود که بازی ای مثل «لی لی» در اکثر شهرها و از جمله تهران باب بوده است.

۱۵۰ بازی بومی - محلی

در یکی از برنامه های اپلیکیشن بازار معرفی شده اند. این بازی ها شامل بازی گاو و گوساله، پلان، صندلی باز، جالی و کیسه، بازی های مخصوص دختران و... می شود.

۳۰۰۰ بازی بومی - محلی

در کشور وجود دارد که تاکنون ۸۸ مورد آنها در بخش میراث ناملموس ثبت جهانی شده اند.

۴۰ سال

از تأسیس مؤسسه ورزش روستایی و بازی های بومی - محلی استان تهران می گذرد. این مؤسسه در خیابان حجاب واقع شده و هدفش ارائه خدمات فرهنگی ورزشی و مسابقاتی بومی - محلی است.

۱۰ کتاب

در زمینه بازی های بومی - محلی در کشور منتشر شده که از این تعداد ۴ کتاب تخصصی برای بازی های شهرهای مختلف و یک کتاب با هدف آشنایی کودکان و نوجوانان انتشار یافته است.